

Johann Kasimir

PFALZGREVEN PÅ STEGEBORG

Af Knud J. Holdt

I 1622 flyttede en pfalzgreve ind på fæstningen Stegeborg i Østergyllen (Østergötland). Den nye borgherre var en tilrejt pfalzgreve fra det sydvestlige Tyskland. Han var kommet til Sverrig i diplomatisk ærinde. Stegeborg ligger på en lille ø, strategisk placeret i en smal fjord, Slåtbaken, der udmunder i Østersøen. Der har formentlig her været en pælespærring til beskyttelse mod fjendtlige skibe; deraf navnet Stegeborg. Pfalzgreven på Stegeborg var part i den ødelæggende krig i Tyskland, der traditionelt kaldes Trediveårskrigen (1618-1648), men snarere skulle kaldes Trediveårskrigen, da der var tale om en række relativt separate enkeltkrige. Selvom der var stiftet religionsfred i Augsburg i 1555 efter de forudgående konfessionelt betingede konflikter, var spændingerne i de tyske lande ikke dermed lagt i graven; og efter år 1600 rørte de på sig igen. Pave- og kejsermagt forsøgte at re-katolisere, hvor det var muligt; og dette førte i 1608 til oprettelsen af en forsvarspagt mellem de protestantiske lande og byer i det romersk-tyske rige. Denne pagt går under navnet Den Protestantiske Union (opløst 1621). I 1613 sendte denne forsvarsalliance en ung pfalzgreve til Sverrig for at søge støtte hos Gustav 2. Adolf (1594-1632), der var blevet svensk konge i 1611. Den Protestantiske Unions forhandler hed Johann Kasimir (Casimir), og hans formelle titel var greve til Pfalz-Zweibrücken. Denne Johann Kasimir (1589-1652) havde held med sit forehavende i Sverrig, bl.a.

bekræftet derved, at han 21. juni 1615 blev gift med en halv søster til svenskekongen. Hun hed Katharina Vasa (1584-1638) og var eneste overlevende barn af Carl 9. (1550-1611) i dennes første ægteskab med Anna Maria von der Pfalz (Pfalz-Simmern) (1561-1589). Carl 9.s andet ægteskab var med Christina af Holsten-Gottorp (1573-1625), der var af adolfideslægten (schaumburgerne) ligesom den kullede greve og grevekongerne i København fra 1448 (se hertil Skånsk Fremtid nr. 65). En af deres børn kaldtes Gustav Adolf: Gustav efter farfaren Gustav Vasa, Adolf fra moderens tyske (saksiske) slægt.

Palatinerhøjen

Hvad er i grunden en pfalzgreve? Ordet pfalz (oldhøjtysk: phalanza) er en gammel fortystet udgave af det, der på dansk hedder palads, på italiensk palazzo, på spansk palacio, på nutysk palast osv. Ordet går tilbage til navnet på den af Roms syv høje, der kaldtes Mons Palatinus eller Palatium, Palatinerhøjen. Her havde kejser Augustus sit relativt beskedne domicil (Domus Augustea) i nærheden af den hule, hvor ulvinden ifølge myten skal have opfostret Romulus og Remus. Nero byggede siden stort på Palatinerhøjen (Domus Aurea). Roms historie går tilbage til etruskisk tid; og måske skal oprindelsen til navnet Palatium søges her eller knyttes til naturguden Pales, der var beskytter af hyrder og kvæg. Det kunne også være en afledning til navneordet palus, pæl, og betyde "den palisadesikrede høj". Latinsk palus er lånt ind i tysk i formen pfahl. Et palatium (palads) blev med tiden

synonymt med "kongens/keiserens hus og administration", og i denne betydning brugtes det af goterne og frankerne (merovingerne) efter vestromerriget's fald. I karolingisk tid og senere i det romesk-tyske rige var der ikke nogen fast residens for kongen (kejseren), men derimod forskellige paladser rundt omkring i riget, såkaldte Königspfalzen, hvor regenten tog lejlighedsvist ophold (rejsekongedømme). Disse lokalcentre blev styret af pfalzgrever som stationære stedfortrædere for kongen i dennes fravær, og disse forvaltere skulle især tage sig af administrative opgaver og rettergang.

Pfalz og Kurpfalz

Første gang, man støder på begrebet Pfalzgraf, er i 535 e.Kr., hvor der omtales en pfalzgreve under merovingerkongen Childebert 1. Med tiden blev de lokale pfalzgrever underlagt stærkere regionale magthavere; men en enkelt af dem, nemlig pfalzgreven ved Rhinen (Pfalzgraf bei Rhein), fastholdt og udbyggede sit magtområde på begge sider af den mellemste Rhin - med regeringssæde i Heidelberg. Pfalzgreven ved Rhinen regnedes snart blandt rigsfyrsterne og var reelt sidestillet med hertugerne. Han tildeltes 1356 valgret, når en ny konge/kejsers skulle vælges (kåres) og fik dermed status som kurfyrste. Det var den bayerske herskerslægt wittelsbacherne, der regerede i Bayern fra 1180 og i (Kur)Pfalz fra 1214. Fra 1329 og 1340 blev (Kur)Pfalz og Bayern regeret af to konkurrerende grene af wittelsbacherne. I 1410 opdelttes pfalz-området på begge sider Rhinen i hele syv mindre pfalz-lande, hvorfor det oprindelige kerneområde (for at adskille det fra de øvrige seks) i stigende grad kaldtes Kurpfalz, fordi valgrædden ved kongevalg udelukkende var knyttet hertil. Vest for Rhinen i nutidens Pfalz-region fremstod i løbet af årene 1444-1459 et nyt pfalz-regentskab kaldet Grafschaft Pfalz-Zweibrücken med residens i Zweibrücken. Det blev regeret af slægtsdynastiet wittelsbacherne (indtil 1801), som også herskede i Ober-Pfalz nær Böhmen (Tjekkiet) og i hertugdømmet Bayern. Kurpfalz ved Rhinen sluttede sig til den protestantiske side efter reformationen med stærk hældning mod calvinismen; og dette var en af årsagerne til skærpelsen af Trediveårskrigen, især efter at kurfyrst Friedrich 5. af Kurpfalz i 1619 lod sig udråbe til bøhmisk konge og dermed fik mulighed for ved kongevalg og kejservalg at skabe protestantisk flertal blandt kurfyrsterne i det syv mand store valgkollegium. På denne måde kunne en kommende kejser af det romersk-tyske rige "risikere" at blive en protestant. Udsigten hertil var med til at mobilisere Den Katolske Liga omkring den pavetro habsburgske kejser, idet flertallet i valgkollegiet hidtil altid havde været katolsk.

Johann Kasimir

De små pfalz-stater vest for Rhinen var overvejende protestantisk (calvinistisk) orienterede, bl.a. Pfalz-Zweibrücken; og det var netop for at styrke den protestantiske

side i den langvarige religionsstrid, at den unge pfalzgreve Johann Kasimir blev sendt fra Zweibrücken til Sverrig i 1613. I årene 1613-1622 opholdt Pfalzgraf Johann Kasimir sig ofte i Sverrig, fra 1622 permanent, hvilket skyldtes de omfattende krigshandlinger i Tyskland (Trediveårskrigen's første fase). Svogeren Gustav Adolf gav ham derfor Stegeborg i forlening. I Johann Kasimirs ægteskab med Katharina Vasa var der otte børn, født i perioden 1616-1630. Den yngste af drengene fik navnet Adolf Johann (1629-1689), mens den ældste kaldtes Carl Gustav (1622-1660).

Efter det svenske indgreb i kontinentalkrigen i 1630 fik Johann Kasimir stadig vigtigere militære opgaver i Sverrig og endte med at være øverstbefalende på svensk mark, mens Gustav Adolf var i krig sydpå. I 1631 fik Johann Kasimir ansvaret for de svenske finanser og krigsøkonomien, bl.a. havde han opsyn med fremstillingen af kobbermønterne. Den 6. november 1632 (juliansk kalender) faldt Gustav Adolf i slaget ved Lützen (ca. 25 km sydvest for Leipzig). Der indsattes derfor en formynderregering for Gustav Adolfs mindreårige datter Christina (1626-1689); og denne regering blev ledet af den 49-årige Axel Oxenstierna.

På Stegeborg samledes snart en oppositionsgruppe omkring Johann Kasimir; og det var på mange måder her, fremtiden blev formet - også hvad gælder Skånelandene og Danmark. Enebarnet Christina delte her og andetsteds barndom med Carl Gustav, Adolf Johann og disses søstre. Da Christina blev myndig som 18-årig i 1644, frigjorde hun sig fra Axel Oxenstiernas dominans med hjælp fra Johann Kasimir og dennes sønner. I 1647 udnævnte hun Carl Gustav til øverstbefalende for de svenske tropper i Tyskland, og 1649 blev han officiel tronfølger og arveprins i Sverrig. Den grå eminence, Johann Kasimir, havde nået sit mål som kongemager. Han døde i 1652. To år senere, den 6. juni 1654, abdicerede Christina, og dagen efter udråbtes Carl Gustav til konge af Sverrig.

Carl Gustav er blevet kaldt Karl 10., selvom der ikke havde været ni konger med navnet Karl i Sverrig forud for ham, højst tre. Det var den katolske ærkebiskop i Upsala, Johannes Magnus, der i en bog om goternes og sveernes konger (udgivet posthumt i 1554) havde opfundet hele seks konger med navnet Karl forud for den først bevidnede konge med dette navn, nemlig østgøte kongen Karl Sverkersson (død 1167).

Da Johann Kasimir døde på Stegeborg i 1652, arvede hans ældste søn Carl Gustav titlen som pfalzgreve i Zweibrücken-Kleeberg (Kleeberg ligger i det nordligste Elsass). Da Carl Gustav blev konge af Sverrig onsdag den 7. juni 1654 (juliansk kalender), overførtes titlen som Pfalzgraf von Zweibrücken-Kleeberg til hans bror, Adolf Johann. Carl Gustav kunne derefter fuldt ud koncentrere sig om sine krigsplaner. Christina døde i Rom i 1689, Adolf Johann på Stegeborg ligeledes i 1689.